

Наталія Курилюк

ПОТЕНЦІАЛ МОЛОДІЖНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ АКТИВНОЇ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ МОЛОДІ

У роботі розглянуто зміст понять «активність», «громадянська активність», «громадянське суспільство», а також вплив молодіжних організацій на розвиток вищевказаних понять. Визначено позитивний вплив молодіжних організацій на процес формування активної громадянської позиції молоді завдяки аналізу різниці у сприйнятті громадянської позиції активістами та представниками молоді, яка не залучена до активної діяльності в молодіжних організаціях.

Ключові слова: громадянська активність, формування активної громадянської позиції молоді, молодіжні організації.

Natalia Kurylyuk. Potential of youth organizations in the context of development of active civic attitude of youth.

The article is devoted to the analysis of the meaning of «activity», «public activity», «civil society» and the impact of youth organizations on the latter. The author shows positive influence of youth organizations on the process of development of active civic attitude of youth by analyzing differences in perceptions of civically active and other young people.

Keywords: civic activity, the formation of active civic attitude of youth, youth organizations.

Формулювання дослідницької проблеми. Відповідно до даних Міжнародного інституту демократії та сприяння виборам (Стокгольм, Швеція), який проводив аналіз активності виборців на всезагальних парламентських та президентських виборах в 163 країнах світу, середньостатистичний показник присутності виборців на дільницях знизився за останні роки з 70 до 64.3 %. Абсентеїзм став своєрідною «візитною карткою» нашого часу [1]. Сучасний стан громадянської позиції молоді в Україні також характеризується байдужістю та низьким рівнем залучення до громадської діяльності. Змінити ці процеси на краще покликана громадянська освіта.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні питання громадянської позиції молоді розглядається через поняття громадянської активності, яке висвітлено у наукових дослідженнях Р. Чекишевої, Дж. Локка, М. П. Лукашевича, І. Семківа, В. О. Сухомлинського, О. Б. Плиги, М. Й. Боришевського та М. П. Лукашевича. Актуальність впровадження принципів громадянського суспільства, а також методи громадянської освіти та виховання подано у проекті Концепції громадянської освіти та виховання в Україні.

Мета статті. Розкрити потенціал молодіжних організацій у процесі формування активної громадянської молоді.

Виклад основного матеріалу. Тема громадянської активності, або іншими словами, прояву активної громадянської позиції існує з часів заснування держави, і проходить важливою лінією в дослідженнях психологів, педагогів, юристів, істориків, філософів, економістів. Такий багатоаспектний підхід до вивчення громадянської активності пояснюється її складністю, оскільки громадянська активність є однією з особистісних якостей людини, її соціальних та психічних проявів.

Громадянську активність, насамперед, варто розглядати як суть соціальної природи людини у її прагненні до активної життєдіяльності. Необхідно розкрити поняття активності в цілому, щоб надалі розуміти її природу у сукупності понять «держава», «громадянин», «громадянськість» [2].

Громадянська активність є основою розвитку громадянського суспільства, становлення якого прагне сучасний політикум. Люди до створення держави також розпоряджалися своїми правами та своїм майном згідно із законом природи, тобто проявляли свою суспільну активність. Але, щоб гарантувати свої права та свободи, забезпечити мир, захистити свою власність, безпеку і блага суспільства, люди створили державу, яку наділили владою для виконання вищевказаних завдань, і пильнували за тим, щоб держава не зловживала нею. Дж. Локк поняттю «держава» майже як взаємозамінне використовував поняття «громадянське суспільство». У ньому народ країни і її державець керуються принципами, заснованими на громадянській угоді. Такі принципи утверджують природні права громадян, зокрема участь у вирішенні державних справ, що є однією з основних форм та водночас цілей громадянської активності [3].

Хибною є думка, що «бездіяльність» або «святий спокій», які виділяв М. Лукашевич у своїх дослідженнях, є станом чи ситуацією, що приносить людям щастя [4]. Адже згідно з дослідженнями Р. Інглехарта найбільш щасливими є люди, які залучені до активної діяльності. Суб'єктивне благополуччя

(відчуття щастя та задоволеність життям) розглядається як психологічна винагорода за громадянську активність особистості [5]. Виявляється, що найбільш щасливі та задоволені життям ті, хто проявляють активність у діяльності інститутів громадянського суспільства.

Громадянське суспільство визначається авторами як певна система суспільних інститутів та відносин, які не залежать від держави, сприяють задоволенню потреб та інтересів людини, чи групи людей, підтримують життєдіяльність духовної, культурної та соціальної сфер. До інститутів громадянського суспільства відносяться такі, як: сім'я, громадські організації та об'єднання, групи за інтересами, спортивні організації, церква, недержавні засоби масової інформації, професійні спілки, політичні партії, та ін.

А. Н. Леонтьєв звертає увагу на те, що молода людина до громадянської активності може не бути готовою психологічно, і тому не буде її здійснювати.

Структура психологічної готовності молодого людини до громадянської активності включає: позитивне ставлення до громадянської активності як діяльності (тобто сприйняття такої діяльності як потрібної, цікавої, коли в ній можна самореалізуватися, розширити власний світогляд, відчути можливості, які є виправданими у суспільстві у боротьбі за інтереси громади); наявність установки до здійснення громадянської активності (закладеної з дитинства, або юнацтва точки зору стосовно важливості такої діяльності, а також того, що у бездіяльності немає нічого вартого уваги, коли і той, хто її проявляє, також перестає бути цікавим соціуму); необхідні для такої діяльності риси характеру (самостійність, незалежність, відповідальність, активність, чесність, ретельність тощо); когнітивний компонент (знання про сутність, зміст, спрямованість та цілі громадської діяльності, вміння реалізовувати цю діяльність, навички громадської участі, громадської взаємодії); ціннісний компонент (пріоритети цінностей свободи, волі, незалежності, відповідальності, чесності, сміливості у думках та вчинках, активного та продуктивного життя, добробуту інших); емоційно-вольовий компонент (відчуття відповідальності, вміння проявляти емпатію, довіру, впевненість у досягненні успіху, та у власних силах) [6]. Саме ці складові психологічної готовності молодого людини до громадянської активності варто розвивати, щоб молодь із пасивних членів соціуму перетворити на активних.

Доцільно розглянути форми прояву громадянської активності. Відтак, В. О. Сухомлинський визначає громадянську активність як внутрішню спрямованість особистості, яка здатна впливати на розвиток гуманного суспільства, і пов'язана з реалізацією національних інтересів. Він виділив основні форми прояву громадянської активності: правова, політична і моральна [7]. Правова громадянська активність спонукає вставати на захист прав та свобод громадян: своїх власних, певної спільноти, громадського об'єднання. Політична – передбачає періодичне спілкування та зв'язок з органами влади різних рівнів (залежно від рівня активності). А моральна – виховує почуття патріотизму та відповідальності перед державою та її народом.

О. Б. Плига виділяє громадянську активність як одну з форм суспільної активності, спрямовану на реалізацію інтересів соціальних груп у сфері суспільних відносин і громадського життя, яка регулюється правовими нормами держави. До форм громадянської активності О. Б. Плига включає: участь у виборах, в об'єднаннях, у місцевому самоврядуванні, громадянська ініціатива, акти громадянської непокори, громадські слухання [8].

Отож, *громадянська активність* – це така форма активності, яка реалізується на рівні інститутів громадянського суспільства та сприяє розвитку цього суспільства, реалізації приватних потреб та інтересів індивідів, груп та колективів.

Так, М. Й. Боришевський громадянську активність як ту, що спрямовує активність особистості в русло суспільно-значущої діяльності, прирівнює до громадянської позиції [9]. Тому є сенс розглядати *громадянську позицію* як самостійну форму соціальної активності, яка має власні цілі, механізми та очікуваний результат.

Аналіз наукових поглядів на проблему громадянської активності показав, що більшість фахівців визначили поняття громадянської активності як внутрішнє прагнення до діяльності, спрямоване на здійснення соціальних функцій з метою зміцнення існуючого в соціумі суспільно-політичного порядку. Підвищити рівень громадянської активності покликана громадянська освіта.

Зрозумілим є те, що провідну роль в реалізації громадянської освіти повинні відігравати навчальні заклади (формальної і неформальної освіти): дошкільні навчальні заклади, загальноосвітні навчальні заклади (загальноосвітні школи I-III ступеня, гімназії, колежіуми, ліцеї, спеціалізовані школи), професійно-технічні навчальні заклади; вищі навчальні заклади I-IV рівнів акредитації (колежі, технікуми, училища, інститути, університети, заклади післядипломної освіти та інші вищі навчальні заклади), позашкільні навчальні заклади (центри, будинки, установи, клуби, бібліотеки); заклади та установи культури, *громадські (неурядові, молодіжні) організації* [10].

Також, молодіжні організації є важливим фактором, що впливає на громадянську позицію молоді шляхом проведення виховних заходів, конкурсів, семінарів, тренінгів [11]. У своїй діяльності вони орієнтуються на активну молодь і залучають її до групи організаторів своїх проєктів. Опосередковано вони також охоплюють пасивну молодь, пропонуючи їм долучитися до заходів у якості глядачів. Таким чином зіштовхуючи з мертвої точки активність тієї чи іншої молодого особистості, вони здійснюють вагомий внесок в активізацію її громадянської свідомості.

Для розуміння ефективності діяльності молодіжних організацій в контексті формування громадянської позиції, варто порівняти підсвідоме ставлення до цього процесу молоді, залученої та незалученої до діяльності в цьому інституті громадянського суспільства.

Психосемантичне дослідження дає можливість зрозуміти справжні настрої молоді стосовно досліджуваного питання. Метод є універсальним засобом визначення прихованих інтенцій респондентів, адже дозволяє визначити психологічне значення слів, а відповідно і ставлення респондентів до них і того, що з ними пов'язано. Психосемантичне дослідження складається із асоціативного експерименту та семантичного диференціалу.

Під час опрацювання анкет *семантичного диференціалу* було отримано дані, які відображають підсвідоме психологічне ставлення молодих людей до громадянської позиції молоді. Аналіз результатів опитування представників молоді, які не мають жодного стосунку до діяльності молодіжних організацій. Таблиця 1 дозволяє побачити наступні числові показники за кожним із факторів:

Таблиця 1

Семантичний диференціал сполучення слів громадянська позиція молоді: показники для молоді не залученої до активної діяльності в молодіжних організаціях [авторські напрацювання]

	-3	-2	-1	0	1	2	3
погана – хороша	3	0	1	3	4	6	4
огидна – гарна	0	2	1	8	4	4	1
неприємна – приємна	0	2	2	4	9	3	0
повільна – швидка	1	3	2	6	7	1	0
пасивна – активна	3	2	3	8	3	1	0
статична – динамічна	1	0	5	6	6	2	0
слабка – сильна	4	4	2	2	6	2	0
маленька – велика	4	6	4	3	3	0	0
легка – важка	0	0	1	4	3	6	6

За допомогою табличних даних видно, що молодь, яка не залучена до активної діяльності молодіжних організацій оцінює громадянську позицію молоді як таку, що є хорошою. Про це свідчать високі показники у всіх стовпчиках з позитивними значеннями. Щодо фактору «огидна-гарна», можна зробити висновок про нейтральне ставлення з позитивною динамікою. Громадянська позиція молоді є більше приємною і швидкою, ніж неприємною і повільною. В основному нейтральною вона є стосовно фактору «пасивності-активності» та «статистичності-динамічності», але з помітним відхиленням переважної більшості балів до негативних показників. Останнє свідчить про те, що представники не залученої до громадської діяльності молоді або не бачать результатів діяльності молодіжних організацій, або взагалі є не обізнаними у цій сфері. Також ці молоді люди вважають громадянську позицію молоді «маленькою», тобто незначною і «важкою» одночасно. Абсолютно протилежними є результати семантичного диференціалу, виконаного представниками активної молоді (Таблиця 2).

Таблиця 2

Семантичний диференціал сполучення слів «громадянська позиція молоді»: показники для молоді, залученої у діяльність молодіжних організацій [авторські напрацювання]

	-3	-2	-1	0	1	2	3
погана – хороша	0	1	3	4	4	6	2
огидна – гарна	0	3	0	8	2	6	1
неприємна – приємна	0	1	2	7	6	1	3
повільна – швидка	1	2	3	4	5	3	2
пасивна – активна	0	3	0	3	5	6	3
статична – динамічна	0	1	2	4	7	3	3
слабка – сильна	0	2	3	4	6	2	3

маленька – велика	1	2	3	7	5	1	1
легка – важка	1	0	5	8	4	0	2

Очевидно, що у ранжуванні група респондентів, яка залучена до діяльності у молодіжних організаціях стосовно всіх факторів громадянської позиції молоді приписує позитивні характеристики. Відтак вона є хорошою, гарною, приємною, швидкою, активною, динамічною, сильною і нейтральною відносно факторів «маленька-велика» та «легка-важка».

Порівняння показників респондентів, які входять до молодіжних організацій та тих, що не є їх активними учасниками, демонструють різницю у сприйнятті громадянської позиції згідно із середнім балом за кожним із факторів, який наведено у Таблиці 3.

Таблиця 3
Семантичний диференціал сполучення слів «громадянська позиція молоді»: зведені показники [авторські напрацювання]

Загальна тенденція: позитивна					
	Найчастотніший сумісний бал	Середній бал		Середній бал – 1.1 (0.2 молоді; 1.9 активісти)	
		Молодь	Активісти		
ФАКТОР ОЦІНКИ		2	2.3	2.2 – позитивна	
погана – хороша	2	6 м	3	2.8	2.9
		6 а			
огидна – гарна	0	8 м	1.6	1.8	1.7
		8 а			
неприємна – приємна	1	9 м	1.5	2.2	1.85
		6 а			
ФАКТОР СИЛИ		-0.9	2.5	0.8 – не дуже сильна	
слабка – сильна	1	6 м	-0.3	1.2	0.45
		6 а			
маленька – велика	0	3 м	-2.7	3.3	0.3
		7 а			
легка – важка	0	4 м	0.3	3	1.65
		8 а			
ФАКТОР АКТИВНОСТІ		-0.4	0.8	0.2 – малоактивна, малодієва	
повільна – швидка	1	7 м	-2	2	0
		5 а			
пасивна – активна	0	8 м	-4.5	0	-2.25
		3 а			
статична – динамічна	1	6 м	5.3	0.3	2.8
		7 а			

Відтак, з таблиці 3 видно, що громадянська позиція молоді має середній бал 1.1 з трьох можливих. Таку тенденцію можна охарактеризувати як позитивну. Щоправда, якщо взяти до уваги середні бали за різними групами молоді, то очевидно є різниця у сприйнятті: 0.2 – середній бал молоді, яка не бере участі у діяльності молодіжних організацій, що характеризує громадянську позицію як позитивне, але незначне явище; і на противагу їм – 1.9 як середній бал активної молоді.

За фактором оцінки таке сполучення слів отримало 2.2, що дає можливість охарактеризувати його як позитивне. Розбіжність між різними групами молоді за даним фактором невелика – 0.3.

За фактором сили середній бал громадянської позиції молоді становить 0.8, що характеризує її як не дуже сильну. Так, молоді, яка не залучена до діяльності молодіжних організацій, оцінює її силу на -0.9, тобто вважає слабкою. Проте активісти вбачають її силу і оцінюють на 2.5.

Схожа ситуація і з фактором активності: 0.2 спільний середній бал, що характеризує громадянську позицію молоді як малодієву. Оцінка активності громадянської позиції пересічною молоддю становить -0.4, а активною молоддю – 0.8.

Під час опрацювання анкет *асоціативного експерименту* було отримано дані, які відображають підсвідоме психологічне ставлення молодих людей до поняття громадянської позиції молоді.

Першою групою, до якої входила молодь, що не залучена до діяльності у молодіжних організаціях, було проасоційовано сполучення слів «громадянська позиція молоді». Згідно з методикою дослідження для аналізу результатів потрібно відбирати слова, повтор яких перевищив 2 рази, тобто, якщо асоціація на одне із запропонованих слів у трьох і більше людей була однаковою.

Так, групою молоді, яка не демонструє активної діяльності у молодіжних організаціях, було продюковано дві семантичні універсальні одиниці: *активність* (3), *національна свідомість* (3), що вказує на розуміння суті даного процесу, а також сприйняття його як активної діяльності для досягнення ідеалів в державі національно свідомими громадянами.

Другою групою, до якої входила активна молодь, було виокремлено семантичні універсальні одиниці для тлумачення психологічного значення поняття громадянської позиції молоді:

1. Шість і чотири рази слово *байдужість* (10) стало асоціацією до запропонованих слів. Відтак, можна вважати, що основною проблемою сучасного суспільства і, зокрема, громадянської позиції молоді є байдужість. Саме її молоді люди і намагаються подолати у своїй діяльності.

2. Наступною семантичною універсальною стало слово *патріотизм* (5), що не дивно, оскільки патріотизм – це та якість, яку вони намагаються виховувати у собі та у інших.

3. Чотири асоціативні повтори у слів *робота* (4), *влада* (4), *розвиток* (4). Семантичні універсальні одиниці вказують на поступовий *розвиток* громадянської позиції молоді із серйозним ставленням, таким самим як до *роботи* у своїй громадянській боротьбі проти зловживань *влади*.

4. Також активною молоддю було виокремлено семантичні універсальні одиниці *політика* (3), *переживання* (3) та *надія* (3), які свідчать про настрої молоді в умовах тієї політичної ситуації, яка склалася в сучасній Україні. Семантичні універсальні *обов'язок* (3) та *громада* (3) вказують на сприйняття громадянської позиції молоді як обов'язку, який повинен виконувати кожен представник громади, кожен громадянин України. А асоціативна одиниця аналізу *сила* (3) свідчить про підсвідоме розуміння громадянської позиції молоді як такої, що володіє силою, яка здатна змінити політичну та соціальну ситуацію в сучасному українському суспільстві на краще. Також громадянську позицію молоді визначено як активну, на що вказує семантична універсальна одиниця *активність* (3).

Висновки. Отож, завдяки проведеним дослідженням було виявлено, що сучасний стан громадянської позиції та громадянської активності є незадовільним, хоча молодь готова брати участь в акціях протесту проти дій влади. Заважає цьому незнання, як досягти своєї мети. Місію у навчанні і формуванні активної молоді повинні взяти на себе молодіжні громадські організації, які користуються найвищим рівнем довіри.

Виявляється, що за рахунок активної діяльності та пропагування демократичних цінностей і патріотизму молодіжні організації здійснюють позитивний вплив на сучасну українську молодь. Так, із результатів дослідження очевидно є різниця у сприйнятті громадянської позиції як процесу та щоденної діяльності представниками молоді та активістів. Саме та частина молоді, яка бере участь у діяльності молодіжних організацій, вважає громадянську позицію молоді позитивною, сильною та дієвою і усвідомлює її важливість у становленні громадянського суспільства та покращення умов життя громадян України.

Література:

1. Чекмишева, Р. Підсумки круглого столу «Нове покоління влади в Україні: реалії та перспективи» [Електронний ресурс] / Р. Чекмишева. – Режим доступу: <http://www.europehki.kiev.ua/novini>. – Назва з екрану.
2. Концепція громадянської освіти та виховання в Україні [Електронний ресурс]: проект // Міністерство освіти і науки, молоді та спорту. – Режим доступу: <http://www.ippo.edu.te.ua/index.php/2009-02-16-09-17-03/569-30-11-2012-1>. – Назва з екрану.
3. Локк, Дж. Сочинения в трех томах [Текст] / Дж. Локк. – М.: «Мысль», 1988. – 3 т. – 669с.
4. Лукашевич, М. П. Теорія і методи соціальної роботи [Текст]: навч. посіб. / М. П. Лукашевич, І. І. Мигович, рец.: д-р філос. наук, проф. М. І. Михальченко, д-р соціол. наук, проф. В. Є. Пилипенко. – 2-ге вид.; доп. і випр. – К.: МАУП, 2003. – 168 с.
5. Зміна поколінь як довгостроковий фактор ціннісної трансформації в суспільстві теорія Інглехарта [Електронний ресурс] // Соціологія. – Режим доступу: <http://socna5.at.ua/publ/1-1-0-40>. – Назва з екрану.
6. Семків, І. Емпіричне дослідження психологічної структури громадянської активності студентської молоді [Текст] / І. Семків // Соціальна психологія: [укр. наук. журн.]. – К., 2012. – N 1/2. – С. 178-186.
7. Сухомлинський, В. О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості [Текст] / В. О. Сухомлинський. – К.: Радянська школа, 1976. – Т. 1 – С. 55-202.

8. Плига, О. Б. Активна участь населення в державному управлінні як умова формування громадянського суспільства в Україні [Текст] / О. Б. Плига // Вісн. Харківського унту ім. В. Н. Каразіна. – 2008. – № 819. – С. 182-185.

9. Боришевський, М. Й. Розвиток громадянської спрямованості особистості [Текст] : моногр. / М. Й. Боришевський. – К.: «Педагогічна думка», 2007. – 186 с.

10. Лукашевич, М. П. Теорія і методи соціальної роботи [Текст] : навч. посіб. / М. П. Лукашевич, І. І. Мигонич, рец.: д-р філос. наук, проф. М. І. Михальченко, д-р соціол. наук, проф. В. Є. Пилипенко. – 2-ге вид.; доп. і випр. – К. : МАУП, 2003. – 168 с.

11. Концепція громадянської освіти та виховання в Україні [Електронний ресурс]: проект // Міністерство освіти і науки, молоді та спорту. – Режим доступу: <http://www.ipro.edu.te.ua/index.php/2009-02-16-09-17-03/569-30-11-2012-1>. – Назва з екрану.